

# Говор Високог представника за Босну и Хереговину Педија Ешдауна одржан на конференцији под насловом “Транзиција у централној и источној Европи: изазови 21. вијека”

Даме и господо, цијењени гости,

Без сумње сте ме већ чули како говорим о изазовима са којима се суочавамо у Босни и Херцеговини и о стварима које морамо покушати да урадимо заједничким напорима.

Неки од вас су ме већ чули како говорим о својим приоритетима: Прво правда. Онда посао. Кроз реформу.

Данас желим да кажем нешто о другом дијелу овог слогана, односно о питању које највише утиче на свакодневни живот свих грађана ове земље: нашој економији.

У току предсједничке трке Била Клинтона почетком деведесетих, вођа Клинтонове предизборне кампање је поставио велики слоган на зиду централне канцеларије за кампању Демократске странке, како би осигурао да активисти странке у свеопштем хаосу кампање буду беспштедно концентрисани на основну поруку.

Слоган је био кратак и јасан: ЕКОНОМИЈА, ГЛУПАНЕ, ЕКОНОМИЈА! (“ИТ’С ТХЕ ЕЦОНОМУ, СТУПИД!”)

Без сумње, ниједан нови министар не би погријешио када би такву поруку ставио на зид своје канцеларије како не би

изгубио из вида оно што је најважније, с тим да изостави погрдни израз из слогана.

### **Изазов за Босну и Херцеговину**

Пошто ова земља мора прећи веома тежак и трновит пут до економског успјеха, неки од камена спотицања су и више него видљиви:

На примјер, многи од наших најбољих и најпаметнијих младих људи су привучени могућностима за успјех у иностранству.

Необуздани криминал и корупција, који црпе нашу економску снагу и осиромашују наш сектор пружања јавних услуга и оне који овисе о њима.

Забрињавајућа појава све мањег прилива помоћи с једне стране, и растућег дуга с друге.

Неизвјесна глобална економска перспектива, што значи да ће земље попут ове морати још више да се потруде како би привукле страна улагања.

Високи представник нема задатак да без разлога баца људе у депресију.

Међутим, мој задатак јесте да кажем каква је реална ситуација, а не каква би ми жељели да буде.

У каквом је стању наша економија?

И сасвим мали осврт на основне економске индикаторе потврђује оно што већ знају сви они који живе у БиХ.

Ниво незапослености је веома висок – негдје између 17 и 40 посто, овисно о томе да ли ћете у ту бројку укључити и оно што еуфемистички називамо “сивом економијом”.

Скоро половина становништва живи на прагу сиромаштва: сваки пети грађанин БиХ, односно сваки четврти у Републици Српској, живи од мање од 5 КМ дневно.

Наш друштвени производ је упола мањи од предратног.

Директна страна улагања су нижа него у било којој другој земљи централне и источне Европе, осим Албаније. Многа од наших предузећа су оптерећена неутјеривим дуговима и обавезама, што их онемогућава да шире пословање и отварају нова радна мјеста.

Чак и ако узмемо у обзир “неформалне” економске активности, као што су непотпуно пријављивање личних доходака како би се избјегло плаћање социјалног осигурања, непотпуно приказивање резултата у годишњим извјештајима предузећа како би се избјегло плаћање пореза на промет и добит, те нерегистроване дознаке из иностранства у износу од више стотина милиона КМ, економска ситуација у БиХ ипак остаје, и опростићете ми на мало енглеске суздржаности, депресивно беживотна.

Постоји много разлога за такву ситуацију, међутим сви се свode на једну ствар: нити у једној области нисмо извршили ни довољну нити довољно брзу реформу.

Питајте за мишљење било којег пословног човјека који покушава да се пробије, направи профит и запосли људе ове земље. Од Читлука до Бања Луке чуо сам исте приче и исте проблеме:

Фрагментација, лоша управа, регулатива, опорезивање, инспекција, корупција. Чуо сам какофонију притужби, а за превелики број тих притужби има основа.

Умјесто да што више олакшају предузећима да се оснују, прошире и запосле што више људи, закони, порези и органи власти ове земље дјелују у сасвим супротном правцу.

Такво нешто је, искрено говорећи, сулудо.

И то због тога што ова земља посједује велика богатства. Богата је талентима и потенцијалом, и то у региону који је спреман за раст и који се граничи са највећим свјетским тржиштем.

Умјесто што гуше такве таленте гломазном бирократијом, ваше

власти треба да раде дан и ноћ на њиховом ослобађању.

Због тога поручујем сваком новом министру: надам се да ћете себи постављати следеће питање сваки пут када будете испијали јутарњу кафу:

*Шта могу данас урадити како би од ове земље начинио боље мјесто за бизнис, у којем ће страни инвеститори бити добродошли?*

Поставите себи то питање, јер је то оно што министри у најуспјешнијим владама, у најуспјешнијим економијама питају сами себе сваки дан, и то је оно на чему свакодневно раде.

А који је одговор на то питање?

### **Изазов за власти**

Прво се мора разјаснити шта власти могу и шта не могу урадити.

У тржишним економијама, власти не могу отворити радна мјеста декретима. Не постоји чаробни штапић који се зове “запосленост”, са којим ја или било који орган власти у земљи може махнути како би се отворила радна мјеста и повећале плате.

Међутим, власти могу довести до великих промјена, и добрих и лоших.

Добре власти могу пружити правни оквир којим се олакшава покретање бизниса.

Добре власти бизнису дају што једноставнију и што лакшу пореску структуру.

Добре власти троше средства мудро, како би порези на бизнис који иду на плаћање основних јавних услуга били минимални.

Добре власти напорно раде на уклањању препрека како би пословни сектор дјеловао што слободније и на домаћем и на страном тржишту.

И у свему томе, добре власти стварају услове у којим се спонтано отварају радна мјеста.

Лоше власти раде супротно.

Лоше власти траће средства, намећу порезе без икакве мјере, доносе законе без икаквог промишљања, а предузећа суочавају са бирократском хунглом.

Лоше власти које спроводе лошу политику не само да не успијевају отворити нова радна мјеста, него стварају системе који уништавају радна мјеста и средства за живот.

И како је и превелики број наших грађана открио на своју штету, никакав труд и рад, ма колики да је, неће помоћи људима да стану на своје ноге све док се не промијени систем који их држи на кољенима.

Одређени напредак на овом плану јесте постигнут.

Увођење јединствене монете, укидање система за платни промет и неометан рад Централне банке су помогли у стварању стабилног макро-економског оквира у којем је инфлација ниска.

Обновљени Унисови небодери преко пута, у којима је ХВБ отворила своју централну канцеларију за БиХ, свједоче о постигнутом напретку.

Међутим, и даље постоје озбиљни структурални проблеми.

Стопа извоза је ниска, стопа увоза је висока, а у производњи нема помака.

Не производимо довољно, не стварамо довољно, не продајемо довољно.

Дуг нам је већи од профита, пасива нам је већа од активе, потрошња нам је већа од производње.

И поврх свега тога, на прољеће нам предстоји озбиљна криза са домаћим дугом, која може озбиљно угрозити наше капацитете за

одржавање сектора пружања услуга и исплату личних доходака.

Постоји начин да се извучемо из овог блата, и то један једини: да се убрза процес реформи.

То значи да морамо уредити наш систем управе, како би га начинили мањим, јефтинијим и ефикаснијим. Желио бих поручити следеће новим властима. Квалитети сваког министра су важни. Међутим, најважнији су квалитети министара финансија, који врше надзор на трошењем јавних средстава и који штите међународну репутацију земље. Пажљиво ћемо посматрати ситуацију у овом погледу.

То значи да треба извршити реформу јавне управе, учинити је транспарентном, са више слуха и финансијски рационалном.

То значи да треба уредити наш систем прикупљања прихода, увести модеран систем ПДВ-а организованог на државном нивоу и реформисати труле царинске управе склоне корупцији.

Када сам прошле седмице изложио ове кораке, рекао сам да ће они бити тест за реформска опредјељења нових власти. До сада је свако, са различитим степеном ентузијазма, изразио спремност да се укључи у овај процес.

Ја ћу судити о људима не на основу ријечи, него на основу дјела. И ја ћу се на ова питања враћати поново, и поново, и поново све док се рјешења не усагласе и реформе спроведу.

Као што сам рекао раније, у ситуацији када се толико људи бори да крене напријед, не можемо себи приуштити системе који су се уротили да их вуку назад.

То је изазов за политичаре у овој земљи: створити системе који ће привући инвестиције, водити рачуна о јавним средствима, пружати подршку бизнису и стимулисати предузетништво.

То је оно за шта су власти задужене: да створе услове не само за опстанак него за успјех.

## Изазов за грађане

Међутим, и грађани ове земље имају обавезу. Нема смисла стварати услове за успјех ако наши грађани не предузму потребне ризике да га остваре.

Ми можемо измијенити наше законе, реформисати наш систем и осигурати лаган, модеран регулаторни оквир, али нећемо постићи ништа ако грађани Босне и Херцеговине не буду активно радили на испуњењу својих снова и борили се за њихово остварење.

Према томе, оно што требамо урадити у овој земљи не своди се само на увођење великих промјена у административној култури, него и тектонске покрете у самом менталитету.

На крају крајева, економија је толико динамична колико су динамични људи који раде у њој. Ако будемо у стању створити дух предузетништва у овој земљи – истинску вољу за предузимање ризика, вољу за иновацијом и екпериментом – и ако то комбинујемо са порезним и административним оквиром у коме ће бити награђени смиони и они који вриједно раде, онда за економски раст за којим сви жудимо неће требати дуго времена.

Потенцијал свакако постоји. Узмимо за примјер творницу конфекције “АлмаРас” у близини Олова:

Ова творница је отворена 1998. године у подруму породичне куће. Алмаса и Хемал Мемагић дошли су до закључка да за њих нема стварне будућности на малој плати коју су примали од предратног текстилног гиганта “ОЛИ”. Тако су основали своју сопствену фирму – ризиковали су – и полако али сигурно проширили су пословање и повећали добит.

Данас госп. и гђа Мемагић упошљавају 110 радника.

Погледајте исто тако породичну фирму “Орто-Оптиц” у Лакташима близу Бањалуке:

Ова мала приватна фирма, која је почела као оптичарска радња прије него је кренула у производњу стакала за наочаре по

приступачним цијенама, постигла је муњевиту продају од неких 35.000 KM прије четири године до преко пола милиона KM прошле године.

Ако ово може да се деси у БиХ данас, ако ово може да се деси упркос БиХ данас, само замислите шта би се могло постићи када раскрчимо гомилу апсурдних правила због којих је ова земља једно од мјеста на свијету гдје је најтеже водити легитиман бизнис.

Моја порука грађанима ове земље је једноставна:

Не дозволите политичарима да ометају реформу. Али немојте их ни чекати.

Ако имате амбиција, остварујте их.

Ако сте примјетили празнину на тржишту, испуните је.

Ако сте икада сањали да почнете самосталан посао, да сте сам свој газда, онда предузмите нешто и остварите то.

И немојте мислити да морате урадити све сами.

У Босни и Херцеговини се на локалном нивоу већ почињу спроводити стратегије економског развоја.

Фирме се удружују на локалном нивоу и дијеле капацитете и трошкове.

Успостављене су технолошке базе и индустријске зоне.

Постављене су и структуре за подршку малим и средњим предузећима.

Покренути су програми за запошљавање и програми за стручно усавршавање.

Организован је систем регистрације фирми на једном мјесту.

И све ово су урадили обични људи који су своју судбину узели у



своје руке и који стварају будућност за своје заједнице.

У више од 70 општина, бизнисмени сарађују са начелницима општина како би остварили своје планове. Они нису чекали да то за њих ураде политичари на високим положајима нити међународна заједница.

Узмимо, на примјер, случај централног мјеста за подршку бизнису у Брчком. Овај центар је већ регистровао 160 нових фирми, пружио цијелу лепезу других услуга локалним бизнисменима и у том процесу је успио да привуче директна страна улагања у ово подручје.

Локална акција је довела до директних резултата.

Извучимо поуке из ових иницијатива, извучимо поуке из помака који су начињени на терену, у 50% општина у овој земљи.

Зашто се, на примјер, не би убрзало успостављање јединственог система регистрације предузећа у цијелој Босни и Херцеговини? И зашто такав систем не би био функционалан већ за неколико сљедећих мјесеци? Он не би био савршен, наравно да не би, али се може успоставити и мора се успоставити.

Истина је да је једина препрека која стоји између наших планова и њиховог спровођења политичка воља која ће их спровести.

## **Закључци**

Као што сам рекао на почетку, пред нама је дуг и тежак пут.

Ја вам не могу рећи кад ће се ситуација побољшати.

Не могу вам сакрити чињеницу да ће бити ризика.

Не могу рећи да неће бити тренутака за доношење тешких одлука, и болних краткорочних посљедица.

Али могу вам рећи ово са апсолутном сигурношћу.

Ако наставимо радити што радимо, и даље ћемо добијати оно што имамо.

Према томе, ако желимо да се ситуација промијени, ми је сами морамо промијенити.

Што дуже будемо одлагали, то ће бити теже.

Онима којима овај задатак изгледа застрашујући, рекао бих ово.

Погледајте остатак континента.

Погледајте оне који су прије вас кренули на овај пут и прешли га, и погледајте гдје су сада.

Узмите Чешку Републику, гдје потрошња на здравство сада износи скоро 1000 \$ по особи, или Пољску, гдје се ова потрошња удвостручила у посљедњих неколико година.

Узмите смртност новорођенчади, која се у обје ове земље више него преполовила.

Узмите годишњу потрошњу на образовање у овим земљама, која сада износи преко 3.000 \$ по ученику – исти ниво као у Ирској, која је једна од економски најуспјешнијих земаља ЕУ.

Погледајте те земље и охрабрите се.

Јер оне показују да се реформа исплати.

Оне су трансформисале себе, а исто тако и изгледе за будућност њихових грађана, путем реформе.

Знам да то исто може учинити и ова земља, ако – а иза овог “ако” се мора ставити велики упитник – смо спремни да кренемо са овим процесом.